

9. Voronkin, O.S. Orhanizatsiia dystantsiinykh tekhnolohii navchannia na osnovi kompiuternykh informatsiinykh system VNZ Ukrainy [Organization of distance learning technologies based on computer information systems of Ukrainian universities]. Available at: <<http://www.nbu.gov.ua/ejournals/vsunud/2009-6E/09vosnzu.htm>>.
10. Tolochko, V.M., 2008. Problemni aspekty dystantsiinoi formy osvity ta mozhlyvosti yii vykorystannia v Ukraini [Problematic Aspects of Distance Form of Education and Possibility of its Use in Ukraine], *Provizor*, 11. Available at: <http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N11/padfo_119.php>.
11. Lotus Learning Space-programma distancionnogo obuchenija [Lotus Learning Space-distance learning program]. Available at: <<http://www.lotus.com/learningspace>>.
12. Virtualnye tehnologii v obrazovanii [Virtual technologies in education]. Available at: <<http://www.prometeus.ru>>.
13. Moodle – Open-source learning platform. Available at: <<https://moodle.org>>.
14. Blackboard Education Technology & Services. Available at: <<https://www.blackboard.com>>.
15. Zabolotskyi, A.Iu., 2016. Cuchasnyi stan dystantsiinoho navchannia u VNZ [Current status of distance learning at universities], *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelja*, 2 (12), 19-23.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-30-19-32>

УДК 378.147.018.43: 37.091.32

Дутко Олена Миколаївна,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4157-2860>

olenadutko22@gmail.com

Лебідь Інна Юхимівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9221-2067>

lebid.inna@kpnpu.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті окреслено основні проблеми та особливості проведення лекційного заняття в умовах запровадження технологій дистанційного навчання

в закладах вищої освіти, які передбачають інші засоби, методи, інші способи взаємодії викладача і студента, студентів між собою, вимагають особливої підготовки всіх учасників освітнього процесу, оперування методикою їх впровадження.

З метою підвищення ефективності лекції в онлайн середовищі авторами спроектовано кілька варіантів її проведення. Перший варіант передбачає синхронну діяльність всіх учасників освітнього процесу в режимі реального часу. Автори пропонують лекцію розділити на чотири частини, кожна з яких вирізняється способом взаємодії, видом діяльності, рівнем активності кожного учасника лекції. В основі даного варіанту – самостійна робота студента з логічно сконструйованим друкованим матеріалом лекції, обговорення його з лектором. В основі іншого варіанта проведення лекційного заняття – асинхронна онлайн-діяльність та використання професійно підготовленого відеоконтенту, який представлено як комбінацію мультимедійної презентації, яка передбачає зображення на основному екрані ілюстративного матеріалу лекції у вигляді слайдів, лектора або інших відеоматеріалів, а також засоби навігації, що дозволяють управляти (зупиняти чи поновлювати, перемотувати вперед чи назад) переглядом.

Автори наголошують на цінності використання такої відеолекції в освітньому процесі, перегляд якої не обмежується часом, місцем, тривалістю, дозволяє вільно переміщатись по навчальному матеріалу, відповідно до індивідуальних можливостей, темпу навчання, використовувати на етапах вивчення, закріплення чи повторення матеріалу.

На основі узагальнення досвіду вітчизняних та зарубіжних науковців подано рекомендації щодо створення відеоконтенту, уточнено вимоги до зовнішнього вигляду лектора у кадрі, забезпечення візуального контакту, розміщення, техніки мовлення. Закцентовано увагу на необхідності додавання до навчального відео елементів, які сприяють залученню студентів до навчання, мотивують до перегляду.

Пропонується запропоновані варіанти проведення лекції в онлайн середовищі поєднувати, замінивши роботу з друкованим текстом лекції відеоконтентом, що інтенсифікує процес навчання, робить його цікавим.

Ключові слова: лекція; технології дистанційного навчання; викладач; студент; взаємодія; відеоконтент.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Впровадження *онлайн-технологій* в освітній процес закладів освіти України стало викликом сьогодення. Хоча останніми роками й спостерігалось зростання зацікавленості дистанційною формою здобуття освіти, на жаль, тільки наразі, опинившись в умовах карантину, педагогічна спільнота усвідомила неминучість запровадження її елементів та на власному досвіді змогла

оцінити всі її сильні та слабкі сторони, й активізувати роботу в напрямі її вивчення, апробації, використання.

Разом з тим сьогодні спостерігаємо активну пропаганду змішаної форми навчання, яка на переконання сучасних науковців (Бершадська О., Іларіонов О., Кухаренко В., Лагоднюк О., Майборода О., Наумук І., Подденежний О., Сидоров М.), здатна забезпечити якісну освіту за умови ефективного поєднання опосередкованої (через онлайн-технології) та безпосередньої взаємодії між студентами та викладачами в аудиторії. Сучасні науково-педагогічні працівники доводять, що всеохоплююче впровадження такого навчання у закладах освіти дозволить забезпечити: її доступність та інклюзивність; гнучкість для окремих категорій здобувачів, які працюють, мають дітей тощо; індивідуальну траєкторію навчання здобувача; узгодження змісту освітніх програм; забезпечення постійного моніторингу якості освіти; демонстрацію окремих курсів потенційним вступникам; можливу комерціалізацію навчального контенту [1, с. 4-5].

Однак сьогоднішня (а точніше умови карантину) обмежує безпосередні контакти між учасниками освітнього процесу в аудиторії. Заклади вищої освіти, зокрема науково-педагогічні працівники, планують і організують контактні години зі студентами через онлайн-технології. При проведенні навчальних занять запроваджують синхронну (коли всі на зв'язку одночасно, наприклад, у формі вебінару, відеоконференції тощо) чи асинхронну (коли кожен учасник процесу виконує діяльність в різний час, наприклад, чат, форум тощо) онлайн-діяльність.

Разом з тим на сьогодні основними організаційними формами навчання у закладах вищої освіти України залишаються лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація, організація та проведення яких у режимі впровадження технологій дистанційного навчання вимагає корегування та уточнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній науково-педагогічній літературі проблемі використання, становлення та розвитку дистанційної форми навчання присвячено багато праць. Про стан та перспективи організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти України пишуть Бигич Ю., Богачков Ю., Букач А., Буренко В., Кухаренко В., Літвінова Т., Свистунова Т., Харківець В. Проблему використання елементів дистанційної освіти у вищій школі розглядають у своїх розвідках Адамова І., Василенко Ю., Гуржій А., Дмитрієнко О., Жалдак М., Карташова Л., Кожевникова А., Кравченко Ю., Кузьмінська О., Лотошникова Н., Самусенко А., Стефаненко П. Як організувати сучасний освітній процес з використанням технологій відкритої освіти розглядають в своїх працях Биков В., Спірін О. Як розвивається дистанційна освіта за кордоном описують Агейчева А., Лебідь М., Сунь С., Чорна О., Рокосовик Н. У своїх дослідженнях вчені розкривають теоретичні та методичні засади дистанційної освіти, принципи її організації, історію розвитку, шляхи підвищення її ефективності, особливості поєднання очної та дистанційної форми, розглядають перспективи зазначеної форми, презентують результати використання.

Здійснивши аналіз поглядів сучасних науковців, а також власного досвіду запровадження елементів дистанційної форми навчання в період пандемії, можна констатувати, що дистанційне навчання – є специфічною формою, відмінною від традиційних форм очного та заочного навчання, хоча будується відповідно до тих самих освітніх цілей та змісту освіти. Вона передбачає інші засоби, методи, організаційні форми навчання, іншу форму взаємодії викладача і студента, студентів між собою, вимагає особливої підготовки всіх учасників освітнього процесу, оперування методикою її впровадження.

Для нашого дослідження важливою є думка сучасного науковця Стукайло Н., яка наголошує на необхідності чіткого розмежування термінів «онлайн освіта» та «надзвичайне віддалене навчання». Зокрема, як стверджує дослідниця: «Онлайн освіта є добре продуманим, послідовним і заздалегідь спланованим процесом і передбачає відповідну методологію й дизайн дисциплін та освітніх програм. З іншого боку, надзвичайне віддалене навчання застосовується у відповідь на кризові ситуації, а дизайн дисциплін та освітніх програм розроблений для традиційного викладання в аудиторії» [2].

Варто також розрізнити дистанційну форму освіти як окрему форму здобуття освіти та впровадження технологій дистанційного навчання у різних формах освіти.

Наразі в умовах переходу від режиму надзвичайного віддаленого навчання до якісної онлайн освіти, коли з метою реалізації освітнього процесу в умовах карантинних обмежень в закладах вищої освіти активно впроваджуються технології дистанційного навчання, питання як забезпечити ефективну організацію та проведення лекції, яка є основною організаційною формою навчання, потребує вивчення та уточнення.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ/ AIM AND TASKS

Метою статті є визначення проблем та особливостей проведення лекції як основного виду навчального заняття у закладах вищої освіти в умовах організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання.

У процесі дослідження реалізовувалися такі **завдання**: аналіз, систематизація наукових джерел з досліджуваної проблематики; визначення основних проблем, що виникають при організації та проведенні лекції в умовах впровадження технологій дистанційного навчання в закладах вищої освіти; проектування варіантів організації та проведення лекції як основного виду навчального заняття в онлайн-просторі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ/ RESEARCH FINDINGS

Лекція як вид навчального заняття на сучасному етапі займає провідне місце в освітньому процесі вищої школи. Педагоги-практики, науковці доводять її переваги щодо інших організаційних форм навчання, розглядають її як методологічну та організаційну основу для всіх навчальних занять, у тому числі самостійних (методологічна, тому що вводить студента в науку взагалі, надає навчальному курсові концептуальності; організаційна, тому що всі інші форми навчальних занять так чи

інакше «зав'язані» на лекції, найчастіше логічно йдуть за нею, спираються на неї змістовно і тематично) [3], шукають шляхи її удосконалення, відповідно до новітніх тенденцій підготовки фахівця. Разом з тим вчені не приховують недоліків лекції, вважають, що цей вид заняття провокує репродуктивне навчання, що гальмує творче самостійне мислення студента; що викладач перестав бути єдиним джерелом знань, а тому набагато ефективнішою є самостійна робота студента з навчальним матеріалом; лекція примушує того, хто навчається, залишатися на позиції об'єкта освітнього процесу, не дозволяє здійснювати диференційований підхід, вона регламентована у часі, а тому далеко не завжди можна висвітлити всі питання належним чином. З метою подолання зазначених недоліків науково-педагогічні працівники виходять за рамки традиційних методів, в процес викладання дисциплін впроваджують нетрадиційні лекційні заняття. Вже сьогодні сучасна педагогічна наука пропонує широко використовувати в практиці закладів вищої освіти міні-лекцію, багатоцільову лекцію, проблемну лекцію, лекцію-брейнстормінг ("мозкова атака"), лекцію із заздалегідь запланованими помилками, лекцію-конференцію, лекцію-прес-конференцію, лекцію-бесіду, лекцію-брифінг, лекцію-екскурсію, бінарну лекцію, інтерактивну лекцію. Такі лекції сприяють активізації розумової діяльності студентів, розвитку критичного мислення, здатності мобілізувати інтелектуальний потенціал, спонукають до імпровізації, навчають культури педагогічного спілкування.

Якість організації та проведення лекції залежить від багатьох чинників: належної підготовки, дотримання методики проведення, педагогічної майстерності лектора, вмотивованості аудиторії, налагодження педагогічної комунікації, управління пізнавальною діяльністю студентів, технічних умов.

Важливе значення для ефективної співпраці лектора зі слухачами на думку вітчизняних та зарубіжних науковців, що займаються вивченням особливостей ділової комунікації (Вердебер Р., Кириленко Г., Конєва О., Наварро Дж., Ніренберг Д., Пічугіна Т., Поваляєва М., Савєнкова Л., Шигунов С.), має уміння користуватися засобами невербальної комунікації, а саме жєстами, мімікою, пантомімікою, технікою мовлення, налагоджувати зоровий контакт, контролювати просторове розміщення. Зокрема, сучасний науковець Козлова О.С. зазначає, що для ефективного спілкування з аудиторією лектору необхідно постійно контролювати прояв невербальних сигналів, а саме: переважну частину виступу стояти в класичній позі оратора; періодично рухатися аудиторією; мати невимушену, чітку й функціональну жєстикуляцію; говорити чітко, не надто швидко й не надто повільно; змінювати темп мовлення залежно від змісту; слідкувати за відповідністю міміки змісту мовлення; виглядати доброзичливо, підтримувати постійний зоровий контакт з аудиторією та обирати «енєргетичний» рівень промови залежно від стану аудиторії та мети, яку він переслідує в кожній частині своєї лекції [4, с. 69].

Про важливе значення у встановленні позитивного мікроклімату під час лекції таких компонентів педагогічної майстерності як міміка, пантомімічна виразність, відчуття емоційного стану аудиторії пише сучасний науковець Федорчук Е. Зокрема зазначає: «Погляд, спрямований на аудиторію, зоровий контакт з кожним студентом, жєст, який запрошує до запису певних положень, крок вперед, що віщує про збільшення значущості матеріалу, чи назад при зменшенні напруженості – всі ці ніби

непомітні моменти спілкування зі студентами створюють неповторний мікроклімат емоційної єдності лектора і слухачів» [5, с. 98].

Вочевидь зрозуміло, що при дистанційній комунікації значна частина зазначених умінь нівелюється, технічні умови звужують можливості лектора (відсутність зорового контакту з кожним студентом, тривале очікування відповідей, втрата емоційного фону, складність забезпечення інтерактивності, відсутність у викладача можливості відчуття миттєвої реакції аудиторії на повідомлення, чи відповідь), що впливає на якість навчання, а саме: зниження довіри до викладача, зосередженої уваги з боку студентів, їх можливості тривалого слухання, втрата миттєвого зворотного зв'язку (наскільки студенти розуміють сказане, наскільки вони втомилися, чи цікава їм тема лекції тощо).

Отож, питання яким способом посприяти активізації пізнавальної діяльності студентів, або як проявити лектору майстерність викладання через монітор комп'ютера, потребує додаткового вивчення.

В основі процесу формування професійних компетентностей майбутнього фахівця лежить активна пізнавальна діяльність студента, яку стимулюють самостійна розумова діяльність студента, інтерес до навчання, ініціативність у навчальній роботі, пізнавальна самостійність, напруження розумових сил при розв'язанні поставленої пізнавальної задачі.

Враховавши зазначені умови, а також власний досвід науково-педагогічної діяльності, пропонуємо розглянути можливий варіант проведення лекції, який при дистанційному навчанні забезпечить активізацію роботи студента під час заняття, зробить передачу інформації від лектора аудиторії максимально ефективною, створить умови для активного слухання, обміну інформацією.

Пропонуємо лекцію розділити на чотири частини, кожна з яких вирізняється способом взаємодії, видом діяльності, рівнем активності кожного учасника лекції.

Під час першої частини (вступної) відбувається активна комунікація між учасниками навчального заняття. Важливо з аудиторією при цьому перебувати на відеозв'язку, що посприє підвищенню інтересу до особистості лектора, інших студентів та бажання співпрацювати разом, створить певну емоційну атмосферу, активізує увагу, покращить сприйняття. На даному етапі оголошується тема, мета, презентується короткий зміст лекційного матеріалу, звертається увага на основні проблемні питання, суперечливі твердження. Викладач може скористатися презентацією, яка супроводжуватиме сказане, а також використати захоплюючі звернення («сьогодні ми будемо порівнювати дивовижні факти...»; «сьогодні відкриємо секрет...»). Все це має викликати у студентів бажання глибше зануритися у вивчення теми, мотивувати їх до активної діяльності на наступному етапі заняття.

Друга частина лекції передбачає самостійну роботу студентів із друкованим текстом лекції, який готує викладач напередодні. Важливо, щоб текст лекції був систематизований, чіткий, зрозумілий, не великий за обсягом (5-6 с. друкованого тексту), з виділеними важливими моментами, підкресленнями, при необхідності – позначками; чітко визначити тривалість цієї частини лекції, повідомити про це студентів. За 40-50 хв матеріал лекції можна зосереджено і уважно прочитати два або й три рази. Викладач у цей час знаходиться на зв'язку зі студентами, щоб при необхідності

допомогти індивідуально з'ясувати питання, які виникають при читанні. Можна використовувати можливості чату, або аудіо-пояснення. Таким чином створюються умови для повноцінної самостійної роботи студентів над навчальним матеріалом.

Наступна частина лекції передбачає повернення до активної комунікації у вигляді запитань, які ставить викладач та відповідей студентів. Зрозуміло, що після прочитання тексту лекції, студенти певною мірою вже засвоюють матеріал, але через опитування викладач має унікальну можливість встановити, які питання потребують додаткового роз'яснення з його боку, що можна зробити під час четвертого етапу заняття. Ця частина принципово відрізняється від попередніх. Тут активна роль відводиться викладачеві як лектору. Студенти, ознайомившись з матеріалом, переходять в інший, полегшений режим роботи. Важча частина – активна розумова діяльність, вже відбулася. Тепер вони можуть спокійно слухати лектора, маючи перед собою зміст лекції. Зауважимо, що зміна форми роботи студентів психологічно виправдана, оскільки це дає можливість зберегти зацікавленість до матеріалу, який вивчається.

У такій ситуації у лектора нема потреби повторювати увесь матеріал, він вже опрацьований студентами. Тому викладач зосереджує увагу студентів на складніших питаннях, які потребують уточнення. Тут дуже доречно скористатися презентацією.

Контакт з аудиторією на даному етапі можна також активізувати з допомогою запитань до аудиторії (аудиторія пошквалюється, беручи участь в обговоренні); інтригуючих звернень («зараз я продемонструю суперечливі факти...»; «хочу поділитися з вами здогадками...»); так званих зачіпок (автобіографічна розповідь, анекдот, цікавий факт, легенда); інколи – помилки, які студенти мають помітити та виправити.

Темп мовлення лектора також суттєво пришвидшується, оскільки студентам не потрібно конспектувати почуте, а зосередитись в більшій мірі на матеріалі лекції, що активізує слухання.

Описаний нами варіант лекційного заняття, що передбачає синхронну діяльність всіх учасників освітнього процесу, забезпечує активну взаємодію лектора і студентів, дає можливість залучити студентів до самостійної розумової діяльності під час самого лекційного заняття, комбінувати різні види взаємодії, приділяти увагу проблемним питанням, активізувати увагу студентів, інтенсифікувати процес навчання. Особливістю цього навчального заняття є те, що воно не вимагає якихось спеціальних організаційних заходів, змін у навчальних планах, розкладі занять тощо і їх проведення цілком залежить від викладача. Єдина необхідна умова – це можливість доступу викладача та кожного студента до комп'ютера, до тексту лекції, мережі Інтернет та наявність цифрової грамотності усіх учасників освітнього процесу.

Запропонований варіант проведення лекції можна змінювати враховуючи рівень складності матеріалу, досвід студентів в організації самостійної діяльності, рівень активності студентів та інше. Так, можна запропонувати студентам ще до початку заняття опрацювати друкований текст лекції, який супроводжується розробленими викладачем методичними рекомендаціями щодо роботи з текстом. Перевагою є те, що студенти працюють індивідуально, у власному темпі, використовуючи зручний для себе час та місце. За рекомендаціями викладача студенти можуть готувати запитання за темою, відмічати проблемні моменти,

готувати аргументи для доведення того чи іншого твердження тощо. Вже при синхронній онлайн-зустрічі студентів з лектором відбувається обговорення, уточнення основних питань теми, реалізується 3 та 4 частини попереднього варіанта лекційного заняття. Такий варіант дасть можливість інтенсифікувати процес навчання, оптимізувати час для обговорення матеріалу лекції при онлайн-взаємодії.

Інший варіант проведення лекційного заняття відрізняється тим, що викладач спирається на можливості сучасних інформаційних технологій навчання, зокрема використовує в освітньому процесі відеолекцію, під якою слід розуміти комбінацію мультимедійної презентації, яка передбачає зображення на основному екрані ілюстративного матеріалу лекції у вигляді слайдів, лектора або інші відеоматеріали, а також засоби навігації, що дозволяють управляти (зупиняти чи поновлювати, перемотувати вперед чи назад) переглядом.

Цінність використання відеолекції у тому, що її перегляд не обмежується часом, місцем, тривалістю, дозволяє вільно переміщатись по навчальному матеріалу, відповідно до індивідуальних можливостей, темпу навчання. Можна безліч разів переглядати певну частину лекції для кращого розуміння, повторення чи закріплення.

Сучасні дослідники стверджують, що людям у переважній більшості подобається дивитись навчальний відеоматеріал, у порівнянні з читанням тексту. Зокрема, Джевага Г. переконана, що при роботі з відеоматеріалами візуально можна сприймати не тільки слова педагога, але й побачити невербальну складову інформації – міміку викладача, індивідуальну жестикуляцію, почути інтонацію, відчутти контакт поглядів і низку інших підсвідомих підказок, які допомагають зрозуміти і надихнутись побаченим [6, с. 20], з чим не можна не погодитись. Однак постає питання про підготовку якісного відео матеріалу, який би забезпечив реалізацію згаданих можливостей.

У своїх дослідженнях сучасні педагоги-практики, науковці Буцак Г., Джевага Г., Брейм С., спираючись на власні спостереження, досвід, радять під час створення відеоконтенту дотримуватися таких рекомендацій:

- визначити форму відеоконтенту відповідно до освітньої мети, теми заняття: відеоогляд, відеолекція, відеомайстер-клас чи відеоінструкція та інше;
- чітко продумати та прописати сценарій, опорну схему з хронометражем;
- обрати місце зйомки (неформальна обстановка краще сприймається для проведення лекції), підготувати його (прибрати зайве);
- підготувати текст лекції (речення короткі, чітко сформульовані ключові позиції);
- добрати дидактичний матеріал і обладнання для проведення відеозйомки;
- продумати умовний зворотний зв'язок (запитання і відповіді на них; імітація навчального діалогу, запитання, які будуть обговорюватись на форумі, завдання на очне заняття);
- обрати спосіб викладу матеріалу лектором, провести репетицію (пауза перед чимось дуже важливим, інтонаційне чи візуальне виділення основного за допомогою прийомів риторики, жестикуляції тощо);

- знімати лектора і об'єкти наочності з різних сторін, використовуючи динаміку руху слайдера і додаткової консолі для штативу;
- використовувати цікаві відеофрагменти, яскраві спецефекти під час монтажу відеоряду;
- забезпечити друковані коментарі (пояснення), методичні рекомендації щодо роботи з відеоматеріалом;
- розмістити матеріал на сайті [7], [8], [9].

Уточнення потребує також питання зовнішнього вигляду лектора у кадрі, забезпечення візуального контакту, його розміщення, техніки мовлення. З цього приводу науковці рекомендують виглядати природньо, щоб нічого не відволікало увагу від інформації, а саме: одяг має бути стриманий, гармоніювати і відповідати загальній колірній гаммі студії, аксесуари підбираються скромні, лаконічні, в мінімальній кількості; зачіска охайна; макіяж слід вибирати на тон темніший, ніж звичайно; на початку зйомки намагатись дивитися в камеру; не посміхатися на початку, якщо не впевнені, що посмішка природна, краще це зробити дещо пізніше; тримати руки подалі від обличчя і намагатись не займати їх сторонніми предметами; мова повинна бути грамотна, чітка, виразна, гучна з високим рівнем ентузіазму; намагатись не вживати професійних жаргонів і скорочень – студент у реальній аудиторії може перепитати, а віддалений слухач – не завжди; використовувати позитивні жести, уникати захисних рухів: не закладати рук за спину, не схрещувати їх, не «обіймайте себе»; демонструвати позитивні емоції [10].

Зарубіжні дослідники звертають увагу на важливості та необхідності додавання до навчального відео елементів, які сприяють залученню студентів до навчання, адже якщо студенти не переглянуть відеозаписів, то не зможуть нічого з них і навчитися. Для того, щоб мотивувати студентів їх переглядати, вони надають такі поради:

- відео має бути коротким (6-9 хв): вчені з'ясували, що в середньому неперервність взаємодій із відео тривалістю меншою за шість хвилин, були майже стовідсотковими, тобто студенти, як правило, дивилися ціле відео;
- використовуйте розмовний стиль, завдяки якому в студента з'являється відчуття соціального партнерства з оповідачем, що спонукає глибше зануритися в матеріал і докласти більше зусиль для його вивчення;
- говоріть досить швидко та з ентузіазмом: зацікавлення студентів зростає зі збільшенням швидкості мовлення на відео;
- аудіо- та візуальні елементи мають доповнювати, а не відволікати. Використовуйте їх лише для того, щоб краще пояснити певні частини матеріалу;
- виокремлюйте важливі ідеї чи концепції, позначайте їх;
- вбудовуйте відео в контекст активного навчання, використовуючи опорні запитання, інтерактивні елементи чи пов'язані з ними домашні завдання [11].

Узагальнення означених рекомендацій приводить до висновку, що розробка відеолекції – досить складний і суперечливий процес, під час якого слід продумати не тільки логіку викладення програмного матеріалу та його послідовність, але чітко визначити тривалість лекції, ключові позиції, проблемні питання, обрати доцільний дидактичний матеріал. Враховуючи специфіку сприйняття відеоматеріалу, підбати

про вдалий зовнішній вигляд, розміщення лектора, манеру спілкування, дібрати засоби активізації слухання тощо.

При підготовці відеолекції варто зрозуміти, що відеоконтент це не відеозапис традиційної лекції, а спеціально підготовлений засіб навчання, який містить необхідні елементи підвищення сприймання начального матеріалу і підтримання інтересу до дисципліни. Його якість залежить від цифрової грамотності викладача, педагогічної творчості, володіння методикою викладання, здатності конструювати навчальний матеріал, добирати засоби опосередкованого впливу на глядача.

Запропоновані два варіанти проведення лекції в онлайн середовищі можна поєднувати, замінивши самостійну роботу студентів з друкованим текстом лекції (другий етап першого варіанту лекції) відеоконтентом. Такий підхід, з одного боку, інтенсифікує процес навчання, зробить його цікавим, доступним для студента, ефективним. Однак з іншого боку, вимагає від викладача підвищеної активності, затрати часу, фізичних, моральних, матеріальних, розумових сил, додаткової підготовки.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ/ CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Описані нами різні варіанти проведення лекційного заняття в умовах змішаного чи дистанційного навчання, коли безпосередні контакти між учасниками освітнього процесу зведено до мінімуму, створюють оптимальні умови, за яких активізується розумова діяльність студента, підвищується інтерес до дисципліни, інтенсифікується процес засвоєння знань. Особливістю цих варіантів є те, що їх ефективність залежить від рівня підготовки викладача, володіння сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, психологічної готовності до роботи із студентами у новому освітньому онлайн середовищі.

Охарактеризовані способи організації лекційних занять були апробовані авторами на заняттях з педагогіки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Позитивні результати досвіду дають впевненість стверджувати про їх ефективність та конкурентоспроможність відносно традиційної лекції. Звісно, це вимагає додаткового вивчення та експериментального дослідження.

Зважаючи на багатоваріантність досліджуваного явища, визначено аспекти, які потребують подальшого наукового розроблення: шляхи вдосконалення організації та проведення лекції за допомогою відеоконтенту, роль в даному процесі викладача, технологія поєднання відеолекції з іншими формами здобуття освіти тощо.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої світи [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanonavchannia-bookletsreads-2.pdf>> [Дата звернення 26 Січня 2021].

2. Стукайло, Н., 2020. Надзвичайне віддалене навчання vs онлайн освіта [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://naqa.gov.ua/2020/10/надзвичайне-віддалене-навчання-vs-онла/>> [Дата звернення 3 Лютого 2021].
3. Мачинська, Н.І., Стельмах, С.С., 2012. *Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник*, Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 180.
4. Козлова, О. С., 2016. Спілкування лектора з аудиторією: невербальний аспект, *Український психологічний журнал*, 2, 62-72.
5. Федорчук, Е.І., 2011. Лекція як засіб реалізації студентоцентристського підходу до викладання педагогічних дисциплін, *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 7, 98-102.
6. Джевага, Г.В., 2016. Створення відео-лекції для дистанційного навчання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 137, 19-23.
7. Буцак, Г., 2018. Відеолекція: психолого-педагогічні особливості підготовки та використання, *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Інформатизація вищого навчального закладу*, 903, 10-17.
8. Джевага, Г.В., 2016. Створення відео-лекції для дистанційного навчання, *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 137, 19-23.
9. Брейм, С. Ефективне навчальне відео [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://ceit.ucu.edu.ua/news/efektyvne-navchalne-video/>> [Дата звернення 28 Січня 2021].
10. *Методичні рекомендації щодо підготовки та трансляції відеолекцій у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна»* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://uu.edu.ua/videolecstii_on-line> [Дата звернення 5 Лютого 2021].
11. Брейм, С. Ефективне навчальне відео [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://ceit.ucu.edu.ua/news/efektyvne-navchalne-video/>> [Дата звернення 28 Січня 2021].

ISSUES AND FEATURES IN LECTURING IN DISTANCE EDUCATION

Olena M. Dutko,

Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer
Department of Pedagogy and Managing an Educational Institution
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4157-2860>
olenadutko22@gmail.com

Inna Yu. Lebid,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
Department of Pedagogy and Managing an Educational Institution
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamyanets-Podilsky, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9221-2067>
lebid.inna@kpnu.edu.ua

Abstract. The article outlines the main issues and features of a lecture in the context of introduction of distance learning technologies in higher education, which provide other means, methods, other ways of interaction between a teacher and students, require special training of all participants of the educational process, operating methods of implementation.

In order to increase the effectiveness of a lecture in the online environment, the authors have designed several options for its implementation. The first option involves synchronous activities of all participants of the educational process in real time. The authors propose to divide a lecture into four parts, each of which differing in the way of interaction, type of activity, level of activity of each participant thereof. The basis of this option is the student's independent work with logically constructed printed material of the lecture and its discussion with the lecturer.

Another version of the lecture is based on asynchronous online activities and the use of professionally prepared video content, which is presented as a combination of multimedia presentation, which includes images on the main screen of illustrative lecture material in the form of slides, lecturers or other videos, as well as navigation tools, which allows controlling (pause or resume, fast forward or rewind) the view.

The authors emphasize the value of using such a video lecture in the educational process, which is not limited to time, place, duration, allows to move freely in training material according to individual capabilities, pace of learning, use at the stages of learning, consolidating or revising the material.

Based on the generalization of the experience of domestic and foreign scientists, recommendations for the creation of video content are given, the requirements for the appearance of the lecturer in the frame, providing visual contact, placement and speech techniques are specified. Emphasis is placed on the need to add to the educational video elements that help attract students to study and motivate them to watch.

It is proposed to combine the proposed options for conducting a lecture in an online environment, replacing the work with the printed text of the lecture with video content, which intensifies the learning process, making it interesting.

Keywords: lecture; distance learning technologies; teacher; student; interaction; video content.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Rekomendatsii shchodo vprovadzhennia zmishanoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi svity* [Recommendations for implementation of blended learning in institutions of professional and higher education]. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletsreads-2.pdf>> [Data zvernennia 26 Sichnia 2021].
2. Stukailo, N., 2020. *Nadzvychaine viddalene navchannia vs onlain osvita* [Emergency Remote Teaching or online education] [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://naqa.gov.ua/2020/10/nadzvychaine-viddalene-navchannia-vs-onla/>> [Data zvernennia 3 Liutoho 2021].
3. Machynska, N.I., Stelmakh, S.S., 2012. *Suchasni formy orhanizatsii navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Modern forms of organization of the educational process in higher education], Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 180.
4. Kozlova, O. S., 2016. Spilkuvannia lektora z audytoriiieu: neverbalnyi aspekt [Communication of a lecturer with the audience: non-verbal aspect], *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal*, 2, 62-72.
5. Fedorchuk, E.I., 2011. Lektsiia yak zasib realizatsii studentotsentrystskoho pidkhodu do vykladannia pedahohichnykh dystsyplin [Lecture as a means of implementing a student-centered approach to teaching pedagogical disciplines], *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 7, s. 98-102.
6. Dzhevaha, H.V., 2016. Stvorennia video-lektsii dlia dystantsiinoho navchannia [Creating a video lecture for distance learning], *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii : Pedahohichni nauky*, 137, 19-23.
7. Bushchak, H., 2018. Videolektsiia: psykholoho-pedahohichni osoblyvosti pidhotovky ta vykorystannia [Video lecture: psychological and pedagogical features of preparation and use], *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Serii: Informatyzatsiia vyshchoho navchalnoho zakladu*, 903, 10-17.
8. Dzhevaha, H.V., 2016. Stvorennia video-lektsii dlia dystantsiinoho navchannia [Creating a video lecture for distance learning], *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii : Pedahohichni nauky*, 137, 19-23.
9. Breim, S. Efektyvne navchalne video [Effective educational videos]. Dostupno: <<https://ceit.ucu.edu.ua/news/efektyvne-navchalne-video/>> [Data zvernennia 28 Sichnia 2021].

10. Metodichni rekomendatsii shchodo pidhotovky ta transliatsii videoleksi u Vidkrytomu mizhnarodnomu universyteti rozvytku liudyny «Ukraina» [Methodical recommendations for the preparation and broadcasting of video lectures at the Open International University of Human Development "Ukraine"] [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://uu.edu.ua/videolectsii_on-line> [Data zvernennia 5 Liutoho 2021].
11. Breim, S. Efektyvne navchalne video [Effective educational videos] [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://ceit.ucu.edu.ua/news/efektyvne-navchalne-video/>> [Data zvernennia 28 Sichnia 2021].

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-30-32-42>

УДК 37.01: 811.11

Камінська Ірина Тарасівна,

доктор філософії в галузі освіти,

доцент кафедри англійської мови

Державний університет телекомунікацій

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5710-6314>

irina717@ukr.net

ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті досліджені педагогіко-методологічні моделі предметно-мовного інтегрованого навчання та шляхи їхньої реалізації в організації освітнього процесу із застосуванням означеної освітньої технології. Коротко розглянуто становлення предметно-мовного інтегрованого навчання як домінуючої форми двомовної освіти в Європі, поданий аналіз основних теоретико-педагогічних концепцій, покладених в основу цього підходу, та їхнього впровадження в освітній процес. Представлено погляди зарубіжних вчених, зокрема британських, щодо створення освітнього середовища на засадах предметно-мовного інтегрованого навчання, потенціалу застосування, проблем втілення й перспектив розвитку цієї методики. Наведено визначення предметно-мовного інтегрованого навчання.

У роботі досліджується питання надання спеціальної та академічної мовної підтримки для сприяння вивченню змісту предмета за допомогою мови, а також індивідуальної допомоги в засвоєнні нових понять з опорою на набутий мовний досвід. Проаналізований такий аспект предметно-мовного інтегрованого навчання, як скаффолдинг, його типи (лінгвістичний, когнітивний, концептуальний, культурний, афективний), ступінь, цілі й умови застосування в освітньому процесі. Розглянуті педагогіко-методологічні моделі побудови предметно-мовного інтегрованого навчання, розроблені в якості теоретичної основи для проведення практичних занять із використанням досліджуваної технології: «мовний триптих», який включає в себе аналіз «мови навчання», «мови для навчання» й